

ΚΡΑΒΑΡΑ

(Ὅδοιπορικαὶ σήμειώσεις)

Α'.

Ναύπακτος—Ἀφροδίτη—Βρύσις τῆς ἀγάπης.

Σταθμός καὶ ἀφετηρία τῆς ἐκδρομῆς μας ἦτο ἡ Ναύπακτος, τὸ ὀχυρὸν ὁρμητήριον τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶ, τὸ ὁποῖον ὠνειρεύθη μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ ὁ Βύρων ἀλλὰ μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος ἀπηλλάγη τῆς δουλείας. Ἐφθάσαμεν περὶ τὸ γλυκοχάραγμα, διότι τὸ ἀτμόπλοιον τὸ ὁποῖον μᾶς παρέλαβεν ἐκ Μεσολογγίου μόλις περὶ τὴν 1ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπέπλευσεν ἐκ Πατρῶν. Ἦτο διαυγὴς καὶ ἀστερόφαντος ἡ νύξ· ἡ θάλασσα γλαυκὴ καὶ ἀκύμαντος ὥς νὰ ἐκοιμᾶτο. κ' ἐπάνω τῆς ὠλισθαίνει τὸ ὀγκῶδες σκάφος, σκοτεινὸν καὶ ὑπογυγύζον. Μόλις διεγράφησαν, καὶ ἐμειναν ὀπίσω τὰ φρούρια τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ἐπὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀκτῶν. Κόκκινος φανός, ἀνηρητημένος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πυργίσκου τοῦ λιμένος, ἐδείκνυσεν εἰς ἡμᾶς τὴν θέσιν τῆς Ναυπάκτου, κοιμωμένης ἐν σκοτίᾳ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Πίνδου, τοῦ σήμερον καλουμένου Ῥεγάνι.

Τὸ ἀτμοπλοῖον ἐσταμάτησεν εἰς τὸ μέσον τοῦ κόλπου εἰς ἀπόστασιν ἴσην ἀπὸ τῶν δύο ἀκτῶν καὶ ἡμεῖς ἐρρίφθημεν ἐντὸς μιᾶς σεσαθρωμένης λέμβου. Τί καὶ ἂν ἐχρειάζετο νὰ διανύσωμεν

διὰ τῆς λέμβου ἄλλο τόσον διάστημα ἵνα φθάσωμεν εἰς τὴν ἀκτὴν; Ὁ πλοίαρχος οὔτε καιρὸν οὔτε ἀνθρακας διέθετεν ὅπως πλησιάσῃ εἰς τὸν λιμένα. Ἐβιάζετο νὰ φθάσῃ εἰς Γαλαξείδι, ὅπου εἶχε νὰ ἐκφορτώσῃ ξυλείαν, καὶ ἀντὶ νὰ φύγῃ

ἐνωρίτερον ἐκ Πατρῶν καὶ ἐκπληρώσῃ εὐσυνειδήτως ἢ ἀνέλαβεν ὑποχρέωσιν, φεύγει ὑποῖαν ὥραν θέλη, ἀποβάλλει εἰς τὸ μέσον τοῦ πλοῦ τοὺς ἐπιβάτας του καὶ σπεύδει νὰ συνεχίσῃ τὴν γραμμὴν του, ἀδιαφορῶν ἀνεῖνε σκοτεινὴ ἡ νύξ, ἢ θάλασσα εἶνε κυματοῦσα καὶ ἢ ἡ βάρκα σου κάμνει νερά!...

Εὐτυχῶς δὲν παρήτησε μόνους ἡμᾶς μέσῳ τοῦ κόλπου ὁ πλοίαρχος, ἀλλὰ καὶ μίαν φορτηγίδα λέμβον ἣν μετέφερον ἐκ Πατρῶν. Καὶ τοῦτο μᾶς ὠφέλησε. Διότι μετ' ὀλίγον ἡ λέμβος μας ἤρchiσε νὰ μᾶς προμηθεύῃ νερόν διὰ ποδόλουτρον καὶ ὁ σύντροφός

μου, ὅστις ἔχει λόγους νὰ μὴ περιφρονῇ τὸ ἄτομόν μου, ἐπρότεινε νὰ ἐπιβῶμεν τῆς φορτηγίδος. Ἐδίσταζομεν ὅμως ἂν θὰ παρεδέχοντο τοῦτο οἱ λεμβοῦχοι.

Ὁ λεμβοῦχος ἐν γένει δὲν φημίζεται ὅτι εἶνε ἐκ τῶν ἡμερωτέρων ἐν Ἑλλάδι ζώων. Φαίνεται μὲν μειλίχιος, περιποιητικός, φιλόφρων, ἀβρὸς πολλάκις, ὅταν εἶνε ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ σοὶ προτείνει νὰ λάβῃ τὰς ἀποσκευὰς σου.

ΑΙ ΓΥΠΤΙΑ

Εἰκὼν Ι. Μπλόκ

Όταν όμως κατορθώση τούτο και σὲ ρίψη ἐντὸς τῆς λέμβου τοῦ ἀπορρίπτει τὸ προσωπεῖον καὶ ἀφίνεται εἰς τὴν φυσικὴν του ἱακμότητα. Δὲν σὲ συλλογίζεται παρὰ μόνον ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ πληρωθῇ. Διὸ μετὰ δισταγμοῦ ἐπρωτείναντες τὰς σκέψεις μας. Εὐτυχῶς τὰς παρεδέχθησαν καὶ ἐπέβησαν τῆς βαρείας καὶ ὀγκώδους φορηγίδος, ἣν οἱ λεμβοῦχοι, ἐρρωμένως κωπηλατοῦντες τὰ φωσφορίζοντα νερά, ἔσυρον ἀπὸ τῆς λέμβου των.

Μίαν ὥραν καὶ πλέον ἐφερόμεθα οὕτω βραδυπλοῦντες μεταξὺ οὐρανοῦ γαλανοῦ καὶ στυλ-πνῆς βαθυκυάνου θαλάσσης. Ἡ αὐγή, κροκοθαφής, ἀνέκυπτε πρὸς ἀνατολὰς μέσῳ τῶν πυκνῶν δεινδρώνων καὶ ἐκοκκίνιζεν ἀλληλοδιαδόχως τὰ ὀδοντωτὰ πυργώματα, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ μέχρι τοῦ λιμένος, καὶ παρίστανε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας φανταστικώτερον, ὥς χώραν παραμυθίου, ἀπὸ δράκους καὶ νεραϊδας οἰκουμένην, τὴν πρωτεύουσαν τῶν Κραβάρων. Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἡ ἀποθίβασίς μας ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἡ ἐπελθοῦσα ἡμέρα διέλυσαν τὴν μαγείαν.

Μικρὸς λιμενίσκος, ὡς λεκάνη ὠρειδῆς, κατὰ τὸ ἡμισυ κεχωσμένος ἤδη, δέχεται φορηγίδας καὶ πλοιάρια διὰ στομίου μόλις πεντήκοντα ποδῶν μήκους. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἄκρας τοῦ στομίου ὑπέρκεινται ἀκόμη ἰσχυροὶ καὶ ἀπειλητικοὶ δύο πυργίσκοι καὶ ἐπάλξεις δαιδάλαιοι. Ἀπὸ ταύτας δ' ἐξελίσσονται τὰ τεῖχη ἔνθεν καὶ ἔνθεν, παρακολουθοῦντα ἐπ' ὀλίγον τὴν ἀκτὴν καὶ εἰτα κάμπτοντα πρὸς βορρᾶν, ἀκολουθοῦσι τὴν ἀνωφέρειαν ἀπολήγοντα εἰς ὀρεῖαν πυραμίδα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ.

Τὸ ὄχυρόν τοῦτο κτίσμα, τοῦ ὁποίου τὰ πρῶτα θεμέλια κατέβαλον οἱ Δωριεῖς καὶ ἔπειτα οἱ ἐπερχόμενοι αἰῶνες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες δεσπότης προσέθεσαν πύργους καὶ τεῖχη νέα μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ὑψῶνται ἀκόμη τέλειον καὶ ἀπείρακτον. Ἐσωτερικῶς χωρίζεται διὰ τεισάρων παρακλήλων διαζωμάτων. Ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρου τούτων, τῆς κυρίως ἀκροπόλεως, εὐρίσκονται σκοτεινὰ φυλακαὶ καὶ ὑπόγεια δωμάτια φωτιζόμενα ὑπὸ δύο μόνον ὀπῶν καὶ πλατεῖα κλῖμαξ φέρουσα μέχρι τῶν τοξοτιδῶν. Ἐπὶ τοῦ ἀμέσως κατωτέρου διατηρεῖται μικρὸν κτίριον, ἄλλοτε τουρκικὸν τέμενος καὶ ἤδη ἐξωκλήσιον τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πανηγυρίζει ἡ πόλις τὴν 1ην Ἰουλίου. Ἐρείπια κτιρίων καὶ συντρίμματα τουρκικῶν κατοικιῶν παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκολουθοῦ διαζώματος πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τέμας τοῦ ὁποίου μαῦραι ὀγκώδεις πέτραι ἀποτελοῦσιν ὀπὴν χαώδη. Καὶ διὰ τὴν ὀπὴν ταύτην ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ καὶ πανομοιότυπος παράδοσις ἡ ἀπαντωμένη διὰ τὰς ὑπονόμους τοῦ ἐν Αἰτωλῷ φρουρίου τῆς Κυρὰ Ρήνης καὶ τοῦ ἐν Ἡλείᾳ Χλεμουτσίου καὶ

ὄλων σχεδὸν τῶν λοιπῶν φρουρίων τῆς Ἑλλάδος. Ὅτι δηλαδή ἡ Κυρὰ τοῦ κάστρου συν-κοινωνεῖ δι' αὐτῆς μὲ τὸ εὐμορφον βασιλόπουλον τοῦ Ἀντιρρίου.

Κατέναντι τῶν πετρῶν χαμηλὴ τοξοειδῆς θύρα φέρει εἰς τὸν προτελευταῖον περίβολον, τὸν Βεζύρ τζαμί λεγόμενον, ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ἄλλου ἐκεῖ μεγάλου τουρκικοῦ τεμένους. Πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον αὐτοῦ γυμνὸς καὶ πετρώδης χώρος καλεῖται Ἑβραϊκά. Διατηρεῖται δὲ ἡ παράδοσις ὅτι ἐκεῖ ἦτο ἡ πολυαριθμὸς Ἰουδαϊκὴ συνοικία μὲ τὰς τρεῖς συναγωγὰς τῆς, ἥτις ἡρημώθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκ τῆς ἀταξίας καὶ τοῦ φιλαρπάγου τῶν δεσποτῶν τῆς χώρας. Ἐδῶθεν, πρὸς τὸ κέντρον ὀρθοῦται ἡμισελήνοειδὲς προπύργωμα λίθινον, τοῦ Τσακὺς ἡ τάπια, ἣν ἡγεῖραν οἱ ἄλβανοὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἵνα μὴ βλάπτωνται ὑπὸ τῶν σφαιρῶν τῶν πολιορκητῶν, καὶ πρὸς ἀνατολὰς πυκνὸς συνοικισμὸς Σουλιωτῶν ἐκ τῆς φάρας τοῦ Τζαβέλλα. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ διαζώματος μεγάλη πύλη μὲ προμετωπίδα ποικίλως γεγλυμμένην, μὲ πύργους ἄνω δυνατοῦς καὶ φοβεράς ἐπάλξεις, χρησιμεύει ὡς ἡ μόνη συγκοινωνία μετὰ τῆς κάτω ἐπιπέδου συνοικίας, τῆς Βροντόλακας, ὅπου ἐκτείνεται ἡ κυρίως πόλις.

Ἐπὶ τῆς Βροντόλακας σώζονται ἀκέραιαι πολλὰ τουρκικὰ κατοικία καὶ τεμένη μ' ἐνεπιγράφους πλάκας καὶ λουτρῶνες, καὶ εὐρέα σεράγια τῶν πασάδων. Ὅλα ταῦτα τὰ κατέλαβον εὐθὺς ἅμα τῇ ἀποχωρήσει τῶν ἄλβανων οἱ μάχιμοι Σουλιῶται. Ἐκ τούτου δὲ ἂν καὶ ἡ γενὰ ἐκείνη ἐντελῶς ἐξέλιπεν ἤδη, τὸ μῖσος μετεδόθη καὶ διατηρεῖται εἰς τὴν σημερινὴν γενεάν τῶν ἐντοπίων, ὥστε ν' ἀναφέρουν μετὰ ἔχθους τὸ λόγιον ἐκείνων, ὅτι δηλαδή ἡ Ναύπακτος θὰ ἐμετρεῖτο μὲ τὴν τουρεκόβεργαν. Ἀδίκως ὅμως· διότι καὶ οἱ λεγόμενοι ἐντόπιοι δὲν εἶχον περισσότερα δικαίωματα τῶν Σουλιωτῶν ἐπὶ τῆς πόλεως. Ἀπὸ τοῦ 1700 ὅτε ὀριστικῶς ἡ Ναύπακτος ἔμεινε κύριον κτῆμα τῶν Τούρκων οἱ αὐτόχθονες ἤρχισαν νὰ μεταναστεύουν, ἐν τέλει δὲ οἱ Ἄλβανοὶ ἐξεδιόχων ὅλους ἔξω τῶν τειχῶν, ἐπιτρέψαντες εἰς ἓνα μόνον φούρναρην νὰ ἐνοικεῖ μεταξύ των. Ὀλίγαι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ἐγκατέστησαν ἔξω τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τεύχους, εἰς τὸ Μεγαλὸ Βαροῦσι, καλλιεργοῦντες τὰ περιβόλια των καὶ ἔτι ὀλιγότεροι πρὸς τὸ Μικρὸ Βαροῦσι ἀντιθέτως. Μόλις μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἦλθον καὶ ἡγεῖραν ἀξίως κυριότητος οἱ προῦχοντες τῶν Κραβάρων, κατελθόντες τότε πρῶτον ἀπὸ τὰ ὄρεινά καὶ πτωχὰ χωρία των. Καὶ οἱ ἀτυχεῖς Σουλιῶται, οἱ ἀπάτριδες καὶ ἀνέστιοι, ἐποτίσθησαν παρ' αὐτῶν χολὴν καὶ ὄζος ὅπως καὶ οἱ ἀδελφοὶ των ἐν Ἀγρινίῳ καὶ Μεσολογγίῳ πρὶν. Οἱ ἐνδοξοὶ

ἐκείνοι υἱοὶ τῆς νίκης, οἱ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα ἐκπροσωποῦντες τὴν ὀρμητικωτέραν καὶ θαρραλεωτέραν φάλαγγα, οἱ μὴ ἀφήσαντες σπιθαμὴν γῆς χωρὶς νὰ τὴν βαντίσωσι μὲ τὸ αἷμα των, χωρὶς νὰ τὴν καλύψωσι μὲ τοὺς νεκροὺς των, ὅταν τέλος ἠθέλησαν νὰ ἐγείρῃσι μίαν στέγην ἵν' ἀναπαύσῃσι τὸ ἀπεσκληρυμμένον ἐκ τῶν πληγῶν καὶ κατὰκοπον σῶμά των, νὰ περριμαζεύσῃσι τὰ διεσκορπισμένα καὶ πεινῶντα λείψανα τῶν οἰκογενειῶν των, ὑπεβλέποντο καὶ ἀπωθοῦντο παρ' αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν των ὡς ἐχθροὶ ἄσπονδοι. Καὶ ἠναγκάσθησαν οὗτοι ν' ἀντιτάξωσι βίαν διὰ τὴν αὐτοσυντήρησίν των. Καὶ ὑπέβλεπον καὶ ὑπεβλέποντο καθ' ἡμέραν μὲ τὴν χεῖρα πάντοτε ἐπὶ τὰ ὅπλα καὶ διεπληκτιζόντο μετὰ τῶν ἐντοπίων. Μόλις ἔδυνεν ὁ ἥλιος αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως ἡρημούντο· σκιαὶ τινες ἐπλανῶντο ἐδῶ κ' ἐκεῖ σιγηλαί, πάνοπλοι αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν αὐτόχρημα ἐπετρώοντο· καὶ ἂν ἔπιπτε εἰς πυροβολισμὸς αὐτοστιγμὴ ἀνταπεκρίνοντο μυρίοι. Καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως συνέβη ὥστε κατὰ τὸ 1843, εὐάριθμοι λησταὶ νὰ πατήσουν τὸ Κάστρο, τὸ ἀπάτητον καὶ ν' ἀπαγάγουν εἰς τὰ ὄρη ἀνενόχλητοι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως ὁλόκληρον οἰκογένειαν ὡς διηγεῖται τὸ τραγοῦδι :

Κανένας δὲν τὸ πάτησε τὸ κάστρο τοῦ Ἐπάχτου·
Ὁ Ῥουπακίης τὸ πάτησε μὲ τὸ γέρο Χουσάδα.
Πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωριά, πῆραν μαργαριτάρια,
Πῆραν τοῦ Νάβα τὰ παιδιὰ, τὸ Νάβα τὴ γυναῖκα!

Εὐτυχῶς τὰ μίση ταῦτα καὶ αἱ ἀξιώσεις περὶ πατρογονικῆς κυριότητος ἤρχισαν νὰ ἐκλείψωσιν ἤδη καὶ ὁ ὀρμητικὸς καὶ ὑπερήφανος Σουλιώτης ζῇ μετὰ τοῦ ταπεινοῦ Κραβαρίτου ἐν ἀρμονικῇ συγγενείᾳ. Δύο καὶ πλέον χιλιάδες κατοίκων ζῶσι καὶ διάγουσι μεταξύ εἰρήνης καὶ ἐχθροπραξιῶν—κατὰ τὰ σύγχρονα ἐλληνικὰ ἔθιμα—ἐντὸς τῶν παχέων ἐνετικῶν τειχῶν καὶ ἔξω πρὸς ἀνατολάς, ὅπου ἐπεξετάθη καθαρὰ συνοικία, κρημνισθείσης τῆς Μεγάλης πύλης τοῦ φρουρίου. Δύο μέγιστοι πλάτανοι, μικρὸν ἀπέχοντες ἀλλήλων, χρησιμεύουσι ὡς κέντρα συναθροίσεως καὶ δέχονται ὑπὸ τὴν σκιάν των τοὺς πολιτικολογοῦντας πολίτας καὶ τοὺς χαρτοπαίκτοντας ἀξιωματικούς· δύο πλατεῖαι, εὐρεῖαι καὶ ὁμαλαὶ ἐκτείνονται κατ' ἀμφοτέρω τὰ μέρη τῆς πόλεως, ματαίως ἀναμένουσαι περιπατητάς, καὶ μία ἐκκλησίαι ἡ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου συνεννοῖ ἐν κοινῇ προσευχῇ τὸν ἄρρενα μετὰ τοῦ θήλειος πληθυσμοῦ.

Ἴσως θ' ἀπορήσῃ τις ὅτι εἰς τὸσον πληθυσμὸν μία καὶ μόνη ἐκκλησία ἀρκεῖ. Εἶχεν ὅμως ἡ πόλις ἐκκλησίας πολλὰς κειμέναις νῦν εἰς ἐρείπια, μία δὲ τούτων, ἡ τῆς Ἁγίας Παρρασκευῆς, μεγάλη καὶ ἀξιόλογος, πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἀπεφρώθη, ἐνὸς ἀνημμένου κηρίου παρὰπεσόντος

κατὰ τινὰ σφοδρὸν διαπληκτισμὸν τῶν πατέρων τῆς ἐνορίας περὶ τὴν διανομὴν τῶν προσφορῶν.

Ἡ Ναύπακτος οὐδέποτε ὑπῆρξε πόλις σπουδαία καὶ ἀξιόλογος εἴτε διὰ τοὺς κατοίκους εἴτε διὰ τὰς δημοσίας οἰκοδομάς της. Μόνον ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους εἰς τὸν λιμένα αὐτῆς οἱ Δωριεῖς ἐναυπήγησαν τὰ πλοῖά των καὶ ὤρμησαν εἰς τὴν ἐναντίον ξηράν, ὅπως σήμερον ἀπ' αὐτῆς διασπείρονται εἰς ὅλον τὸν κόσμον οἱ διακοριαῖοι. Ἄν ἐδόθη προσοχή τις εἰς αὐτὴν παρὰ τῶν ἱστορικῶν συνέβη τοῦτο διὰ τὸ ἀνθρώπινον αἷμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐποτίσθη ἐπὶ αἰῶνας. Διὰ τὴν ἱστορίαν ἡ Ναύπακτος εἶνε τῷ ὄντι ἄψυχος Ζίγγης· Χάν ἢ Ταμερλάνος. Ἀπ' ἧς ἡμέρας συνέστη ἡ πόλις μέχρι τῆς ἀνεξαρτησίας της διάφοροι στρατοὶ ἤλθον καὶ κατεσφαγήσαν πρὸ τῶν τειχῶν της. Δωριεῖς καὶ Μεσσήνιοι καὶ Αἰτωλοὶ· εἴτα Ῥωμαῖοι· εἴτα Βυζαντινοὶ· καὶ εἴτα χιλιάρμενοι στόλοι Τούρκων καὶ Ἑνετῶν διηυλάκωσαν τὸν κόλον της, διεκδικοῦντες τὴν κατοχὴν της, φοβεραὶ φάλαγγες ἀνῆλθον καὶ κατασυνετρίβησαν εἰς τὰς ἐπάλλξεις της.

Ἦτο λίαν πρόσφορος ἡ τοποθεσία καὶ ὁ κάτοχος αὐτῆς ἦτο καὶ κύριος ὅλου τοῦ Κρισσαίου κόλπου. Τοῦτο μόνον. Τὰ κτίσματά της ὅμως ἦσαν ἐλάχιστα καὶ μηδαμινά. Οἱ ἀρχαῖοι Λοκροὶ δὲν ἦσαν φαίνεται καλαισθητότεροι τῶν σημερινῶν Κραβαριτῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ εἶχον μέχρι πρὸ μικροῦ τὰ σφαγεῖα τῆς πόλεως. Εἶχον ἕνα ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος παρὰ τὴν ἀκτὴν, τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου κατέλαβεν, ὡς λέγουν, τὸ καὶ ἤδη ὑπάρχον τουρκικὸν τέμενος καὶ ἄγαλμα ὀρθιον ἐκ χαλκοῦ· ἱερὸν παρέκει τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἄγαλμα αὐτῆς ἐκ λευκοῦ μαρμαροῦ· ἕτερον ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ τῆς Ἀφροδίτης σπήλαιον, ὅπου πορευόμεναι αἱ γυναῖκες καὶ ἰδίως αἱ χῆραι ἐζήτουν παρὰ τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτος ὑπανδρείαν.

Ἐκ τούτου ὅμως ὁ ξένος ἐκπλήσσεται εὐθὺς ἀκούων ὅτι ὀλίγον ἔξω τῆς πόλεως ὑπάρχει χωρίδιον καλούμενον Ἀφροδίτη καὶ ἐντὸς τοῦ χωριδίου βρύσις καλουμένη Βρύσις τῆς Ἀγάπης. Καὶ τοῦ μὴ εὐφραντάς του ὁ νοὺς δὲν ἤμπορεῖ παρὰ νὰ συνδυάσῃ εὐθὺς τὰ ὀνόματα καὶ νὰ πλάσῃ ἄλυσιν μεταξὺ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Ἐγὼ τοῦλάχιστον τοῦτο ἔπαθον. Κ' ἐνῶ ὁ σύντροφός μου ὑπὸ καυστικώτατον ἧλιον ἤρχιζε τὸ ἔργον του καὶ ταυτοχρόνως τὴν στήλην τῶν ὁδοπορικῶν ἐξόδων δι' ὧν θὰ ἐπεβάρυνε τὸν προῦπολογισμὸν τοῦ Κρατους—πάνυ εὐσυνηδῆτως ἄλλως—ἐγὼ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἥλιον, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλοιαις συνθήκαις, ἐβάδιζον πρὸς τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὴν Βρύσιν τῆς Ἀγάπης.

Εὐτυχῶς ἦτο σύντομος ὁ δρόμος. Μετὰ δέκα λεπτῶν πορείαν πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως, εἶδον παρὰ τὴν ἀκτὴν μεταξύ δένδρων καὶ καλὰ μων πυκνῶν ψηνομένας ὑπὸ τὸν ἥλιον τὰς χορτώδεις στέγας 35—40 οἰκίσκων. Οὐδέποτε τὸ ἀφρόλευκον ὄνομα τῆς θεᾶς ἀντεπροσωπεύθη ὑπὸ τόσης πτωχείας καὶ ῥυπαρότητος! Τέλματα εἰς τοὺς δρόμους, χοῖροι εἰς τὰ τέλματα· ψωράλεοι σκύλοι κυλιόμενοι ἐν νυσταγμῷ μεταξύ ῥυπαρῶν παιδίων καὶ ὁνάρια ὁμιληδὸν μετ' ἀνδρῶν δυσμόρφων καὶ κακωσώμων γυναικῶν, ἰδοὺ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χωρίου. Μετὰ τοιαύτην ἐντύπωσιν, τοιαύτην οἰκτρὰν παράστασιν τοῦ ἰνδάλματός μου, ἔσπευδα νὰ εὔρω τὴν Βρύσιν τῆς Ἀγάπης. Τὴν εἶδον μετ' ὀλίγα βήματα· εἶνε ταπεινὴ λιθόκτιστος βρύσις μὲ τρεῖς κρουνοὺς.

Περίξ ἐκτείνονται κῆποι μὲ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ δασεῖς καλαμῶνας· σχῖνοι καὶ βάτοι κατέρχονται μέχρι τοῦ νεροῦ· ἡ σκιά καὶ ἡ δρόσος, ὁ φλοῖσθος τοῦ νεροῦ καὶ τὸ λάλημα τῶν πτηνῶν εἶνε τὰ πλούτη τῆς. Ἴσως προκαλεῖ τὴν ἀγάπην εἰς τὰς ψυχὰς σῶν χωρικῶν. Ἡρώτησα τὰς πλυνούσας ἐκεῖ γυναῖκας, ἀλλὰ καμμία δὲν ἤξευρε νὰ μοὶ εἴπῃ ποῦ ὀφείλεται τὸ ὠραῖον ὄνομα τῆς. Μόνον ἐντὸς τῆς πόλεως ἤκουσα τὴν πεζοτάτην παράδοσιν, βασιζομένην μᾶλλον εἰς τὸν πατριωτισμὸν τοῦ λέγοντος παρὰ εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι δηλαδὴ ὅστις πῆγ ἐξ αὐτῆς νερὸν ἀγαπᾷ τὸν τόπον.

Ἐγὼ ἔπια νερὸν ἄλλ' ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἠγάπησα τὸν τόπον.

Ἐπὶ ταῖς συνήχη.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ἝΣ ΤΟ ΜΕΓΑΛΟΨΥΧΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΕΑ ΣΥΓΓΡΟ

Τὸ πλούσιο χέρι ἀπόκρουφα μὲ δῶρα συχναπλώνεις,

Ἀλλ' ὥς ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ βοηθᾷς τὸ μέρος τοῦτο,

Καὶ τόσο βιὸς χαρίζοντας, λαμπρὰ ξεφανερώνεις

Ποῦ τῆς ψυχῆς σου ὁ θησαυρὸς περνάει τὸν ἄλλο πλοῦτο.

Ὡς μὲ ταῖς δύο σου δύναμεις ἐδῶ 'ς τὴν ἔρμην χώρα,

Ποῦ ἡ στάχτη ἀκόμα εἶναι ζεστὴ καὶ κάπου ἡ γῆ καπνίζει,

Τὸ πλούσιο δένδρον τῆς ζωῆς ξαναβλασταίνει τώρα,

Μέσ' 'ς ταῖς καρδιαῖς ποῦ κἀνκαν ἡ εὐγνώμοσύνῃ ἀνθίζει.

Σὰν τὸ Μαγιάπριλο καὶ αὐτὴ νὰ ἠμπόρειε με τ' ἀέρι

Μακρὰ τὴ μυρωδάτῃ τῆς πνοῇ νὰ προβοδίσῃ,

Καί, μόλις ἄρωμα γλυκὸ 'ς ἐσένα πρωτοφέρῃ,

Στὸν τόπο ποῦ σὲ χαίρεται τὰ πάντα νὰ γιομίσῃ!

Ἐρχεσαι σύ;—χαρούμενα βροντάει τὸ περιγιάλι·

Πόθος κρυφὸς ἀπὸ βαθυὰς 'ς τὰ χεῖλιν μας πετιέται.

Ἰδού, σβυστῆκαν ἡ φωτιαῖς, ἀλλὰ ξανοίγεις ἄλλην,

Ποῦναι ἀπὸ χρόνια μέσα μας, καὶ ποῦ ποτὲ δὲ σβυέται.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ.

